

U suvremenim kulturološkim krugovima sve se češće potiskuju moralno vrijednosna djela prožeta snažnim kršćanskim etičkim i biblijskim impulsima. Ni književna, ni kazališna scena nije izuzeta iz tih društvenih stremljenja. U svim medijima, pa tako i na “daskama”, prevladavaju agnostičke teme književne umjetnosti.

Da bi se nadvladale tendencije devalvirana duhovnoga umjetničkog izričaja, na dramskom se repertoaru Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku posegnulo za inspirativnim djelom, iz doba francuske renesanse Paula Claudela, *Navještenje*¹, koje je u svom izvorniku naslovljeno *Annonce faite à Marie*.

“Ovaj veliki francuski pjesnik i dramatičar sakralnoga u žarište svoga književnog opusa postavlja dijalog čovjeka s Bogom, slobode s providnošću, duhovne ljubavi s onom tjelesnom.”² S obzirom na kršćansku inspiraciju pisca – teološku karakterizaciju likova i katolički simbolizam, možemo afirmativno ustvrditi da ovo djelo ponovno unosi proevangelizacijski kršćanski impuls.

KRŠĆANSKA INSPIRACIJA PISCA

Suvremeni književnik kršćanske inspiracije, francuski dramski pisac, pjesnik i lirski tumač biblijskih tekstova, član Francuske akademije i dugogodišnji konzul Paul Claudel rođen je u Villeneuve-sur-Fère, Aisne, 1868., a umro u Parizu 1955. U osamnaestoj godini života, u pariškoj katedrali Notre Dame na Božić 1886., doživljuje vjersko obraćenje, dok je Katedralna škola dječaka pjevala *Veliča*, i otada, počinje njegova značajno vjerski inspirirana književna djelatnost.

¹ Preveo: Janko Marinković. Izdalo: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1971.

² http://www.hnk-osijek.hr/hnk/index.php?option=com_content&view=article&id=679&Itemid=2 (31.5.2016.)

“Tada se zbio događaj koji je ovladao čitavim mojim životom. U jedan trenutak moje je srce bilo dirnuto i ja sam povjerovao. Povjerovah takvom snagom duha privlačnosti, takvim uzdignućem čitavog mogeg bića, tako moćnim uvjerenjem, takvom sigurnošću, koja nije ostavljala mjesta nikakvoj vrsti sumnje, da odsada, sve knjige, sva razmišljanja, sve dogodovštine jednog uznemirenog života, nisu mogle pokolebati moju vjeru, niti je, pravo govoreći, dodirnuti. Odjednom sam imao razdirući osjećaj nevinosti vječnoga Božjeg djetinjstva, neizrecivu objavu... Kako su sretni ljudi koji vjeruju... Bog opstoji, on je tu. To je netko, biće osobno kao i ja! – On me ljubi, on me zove... Suze i jecaji su nadošli, i ona nježna pjesma *Adeste fideles* još je uvećavala moje uzbuđenje.”³

Njegovo obraćenje snažno utječe na umjetničko nadahnuće i poticajnu kreativnost, a njegova se vjera prepoznaje u odrazu kreiranih likova.

Na više od pet tisuća stranica napisao je vrhunska dramska, pjesnička i biblijsko-poetska djela⁴.

Kao katolički pjesnik i pisac bio je obilježen španjolskim misticizmom, filozofijom Dalekog istoka i grčkim tragedijama. “Vezujući kršćansku duhovnost s kozmičkim senzibilitetom, njegova je riječ otad poput nekog sakramenta. Taj univerzalni poziv izražava se u djelu širokih dimenzija gdje su boli ljudskog stvarjenja uzveličane raskošnom i baroknom riječi, gdje se slavi Božja ljubav i njegova djelatnost u svijetu.”⁵

Književno djelo *Navještenje* svrstava se u doba⁶ europske dramske književnosti u razdoblje 1929. – 1952. To je doba izme-

³ Dinko Vlašić, PAUL CLAUDEL. U povodu 50. godišnjice smrti, *Crkva u svijetu* 41 (2006.) 1, str. 98.

⁴ Među najznačajnijim dramskim djelima navodim: *Le partage du Midi* / Razdioba podneva iz 1906. „, *Le soulier de Satin* / Cipelica od satena iz 1929., dvije drame s biblijskom tematikom: *Prispodoba o Gozbi*; *Povijest Tobije i Sare*, *Križni put* (iz 1922., koji je preveo Ivan Merz), “*Taoca*” (L’Otagé) iz 1911.

⁵ Dinko Vlašić, *Isto*, str. 97.

⁶ Povijesnu potkrijepljenost vremenske kolokacije potvrđuje nam dr. Ivan Merz, u svojoj doktorskoj disertaciji, navodeći: “To je doba triju papa i nesreće”. “Velika revolucija, koja je uništila velik broj crkava, opljačkala kraljevsku grobnicu u St. Denisu, nastojala je uništiti sve što je i malo podsjećalo na *ancien régime*.” Usp. Ivan Merz, Katolička tragedija, *Hrvatska Prosvjeta* (25. VII. 1921.) VIII, 9-10, 274., I. www.ivanmerz.hr/sabrana-djela/clanci/Književna-kritika/KK_katolic-ka_tragedija.htm (3. 12. 2102.)

đu dvaju svjetskih ratova koje karakterizira modernistički pokušaj oživljavanja epskog kazališta i kazališta apsurd⁷. “To je doba karakterizirano laičkim, moralno-autonomnim državama, seksualnom slobodom, socijalnim egoizmom, znanstvenom napuhanošću i nacionalnim ratovima. Na svoju veliku radost možemo ustanoviti da su koncem XIX. stoljeća motori Kristove Crkve započeli djelovati kao pomlađeni: posvuda se osnivaju katoličke organizacije, katoličke tiskare, raspačavaju se u narodu evanđelja i misal. Crkva kao da ponovno počinje preporučati pogansko društvo kao što je to činila u prvim stoljećima nakon dolaska našega Otkupitelja. Nečujno se zatrpava jaz koji nas dijeli od kršćanskoga srednjega vijeka i elita suvremenih katolika već se započela nadovezivati na tradiciji, što ih je renesansa u cvatu uništila. Umjetnički odraz te nove europske kršćanske epohe možemo pratiti u djelima suvremene francuske književnosti od Huysmansa pa do Claudela.”⁸

Claudellov prikaz, “otvara, posve nove vidike u razvoju kršćanske drame. Ona se osim toga nadovezuje na tradiciju srednjovjekovnih misterija i popravlja što su francuski klasici pod dojmom renesanse pokvarili. Sedamnaesto stoljeće udaljilo se od liturgije i nije htjelo primijeniti kršćanstvo na cjelokupni život i radi toga nije moglo osjetiti djelovanje Milosti u ljudima i djelovanje Boga u cijelomu stvorenom svijetu. Claudel je svladao poganski racionalizam svoga prethodnika jer njegov katolicizam ima mnoge oznake svetosti.”⁹

Navještenje Marijino (1912.) jedno je od najpopularnijih i najznačajnijih djela Paula Claudela koji je u njega unio svoje iskustvo nemoguće ljubavi, vjere i ljudske sudbine. To je “djelo koje je za prvoga svoga prikazivanja podiglo oluju zanosa te su tako njegov pjesnički dah usporedili s najvećim što postoji u Sofokla i Shakespearea”¹⁰. “Riječ je o drami prepunoj lapidarnih dijaloga, lirskih pasaža, djelu nadahnutom srednjovjekovnim misterijima i starogrčkom dramom, ali prije svega i biblijskim stihovima, dra-

⁷ Uz P. Claudela najvažniji su pisci dramskih tekstova dvadesetih godina: Luigi Pirandello, George Bernard Shaw, Gerhard Hauptmann, Maurice Maeterlinck, Ernst Toller i dr.

⁸ Ivan Merz, *Isto*, 275, I.

⁹ Usp. *Isto*, V.

¹⁰ Ivan Merz, Paul Claudel i liturgija, XXII. poglavlje doktorske disertacije Ivana Merza, s francuskog preveo dr. Drago Čepulić, *Hrvatska Prosvjeta* (25. IX. 1923.) 9., 414–424., VI.

gulju dramske literature koji biblijsko zrcali na ovozemaljsko, ljudsko, svevremeno.”¹¹

U Hrvatskoj je Claudel bio prepoznat kao vrsni književnik kršćanske inspiracije, čemu svjedoče osvrti mnogih istaknutih autora, među kojima su na poseban način bili dirnuti njegovom teološkom misli, uokvirenom na umjetnički način:

- Blaženi Ivan Merz opširno obrađuje Paula Claudela u svojoj doktorskoj disertaciji, a o njemu je objavio i nekoliko posebnih članaka.
- I. V. Horvat, piše recenzentski osvrt kazališne izvedbe “Navještenje”, u najstarijem i teološkom časopisu na hrvatskom području, u *Bogoslovskoj smotri* 41 (1972.) 4, na stranici 478.
- O njemu se u nas pisalo i jubilarne godine, u *Glasi Koncila*, br. 52, o Božić 2005.
- Paula Claudela ne zaobilazi ni Dinko Vlašić, koji u svome preglednom članku, “Paul Claudel. U povodu 50. obljetnice smrti”, objavljenom u periodici, *Crkva u svijetu* 41 (2006.), br. 1, na stranici 97., nastoji prikazati literarnu i kršćansku veličinu tog upečatljiva pisca.
- Sveučilište u Zadru objavilo je krajem studenoga 2006. mons. Marijana Oblaka, zadarskoga nadbiskupa u miru, vrsnog poznavatelja toga francuskog pisca, *Paul Claudel – obraćenik, diplomat, književnik*, u prigodi 50. obljetnice njegove smrti (1955. – 2005.). Opisujući Claudelovo obraćenje, mons. Oblak, uspoređuje ga s mladim Savlom, kojim je nevjernik Paul Claudel, bio odabran da bude “L’Ambassadeur de Dieu – Božji veleposlanik, obraćenik i obraćatelj svojih i drugih.” Zato smo i mi posve suglasni s autorom Oblakom kada u “Uvodnoj riječi” tvrdi: “Uvjeren sam, tko god s Claudelom druguje, taj će se obogatiti i oplemeniti, kulturno, rodoljubno i vjernički.” To je i glavna poruka ovoga pouzdanog zbornika o Paulu Claudelu, koji s pravom možemo nazvati hrvatskom *Summom Claudelianom*.

SAŽETAK DRAMSKOG DJELA

Kroz Prolog i četiri čina, Paul Claudel smješta ovu “vjersku” dramu u srednjovjekovnu atmosferu francuskoga gradića Camberrona, iz regije Champagne.

¹¹ http://www.hnk-osijek.hr/hnk/index.php?option=com_content&view=article&id=679&Itemid=2 (31.5.2016.)

U uvodnom dijelu radnje, susrećemo glavnu protagonisticu, lik Violaine, koja u ranu zoru pozdravlja njihova gosta na odlasku, Pierrea de Craona, znamenitoga graditelja crkvi¹², koji je pokleknuo tadašnjoj pošasti gube. Violaine, puna sažaljenja, smilovala se gubavom umjetniku, koji ju je još nedavno htio obeščastiti i iz samilosti ga nevino poljubi, na iznenađenje njezine mlađe sestre Mare, koja ih je promatrala sa stubišta.

Prvi čin drame, upoznaje nas s drugim likovima obitelji Vercors. Otac Anne Vercors objavljuje svojoj supruzi, majci Elisabethi, da je odlučio udati Violaine za susjeda Jacquesa Hurya. Tom gestom nastoji predati imanje u pouzdane ruke, kako bi mogao poći na hodočašće u Jeruzalem. Jacquesa potajno priželjkuje njihova mlađa kći Mara koja ljubomorna na svoju sestru, pod prijetnjom da će se ubiti, primorava majku da stane na njezinu stranu. Njezina zavist unosi razdor u prvi čin i ona izdaje Jacquesu da je Violaina poljubila graditelja.

U drugom činu Jacques, tijekom slatkorječive, ljubavne scene s Violaine, otkriva njezinu tajnu da je postala gubava i time mu se potvrđuju Marine optužbe da je zgriješila s Pierreom de Craonom. Prigovara Violaine te ju na njezinu molbu odvodi u Geyu/špilju za gubavce, želeći izbjeći javnu sablazan.

Treći čin smješten je u vrijeme od sedam godina poslije, na Badnjak, dok seljaci čekaju prolazak Ivane Orleanske na putu prema Reimsu gdje ide na krunidbu kralja¹³. U ovom činu ponovno se susreću oslijepljena Violaine i pristigla joj sestra Mara, noseći joj kći koju je rodila Jacquesu i koja iznenada umire.

Vjerujući da joj sestra može pomoći, znajući da je Violaina, milosna žrtva pomirnice, naglašujući joj: "Moraš biti svetica, kad

¹² On gradi crkvu u čast sv. Justicije čiji su grob nedavno otkrili. Riječi Pierrea de Craona dočaravaju nam tu epohu: "Samo ova crkva će biti moja žena koja će biti izrađena iz moga rebra kao Eva od kamena u snu i u boli." "To je crkva koju mi dadoše cehovi Reimsa da je sagradim ... i to da zahvale Bogu za sedam rodni godina u doba nesreće u kraljevini..." "Cijeli je Reims radi toga otkrića zanesen i mnogi znaci i mnoga čudesa pokazuju se." To je doba kad cijeli narod sudjeluje kod gradnje katedrale, kad cehovi kupe novac u tu svrhu. Violaina za gradnju crkve skida s prsta zlatni zaručnički prsten i daje ga umjetniku.

¹³ Ivan Merz podrobnije nam smješta vrijeme radnje ove drame, sljedećim citatom: "Francuski narod slavio je 8. svibnja o. g. svetkovinu sv. Ivane d'Arc." Prvi put sklapa se, nakon užasnih borbi, koje su gotovo iscrple moralnu energiju francuskoga naroda, između Kristove Crkve i skoro bezvjerske vlade *Union sacrée*. Laička država pod pritiskom većine francuskoga naroda napušta borbu protiv najmoćnije organizacije svijeta i uzima sveticu Katoličke Crkve za zaštitnicu". Usp. Ivan Merz, *Isto*, str. 274.

te bijednik zaklinje. "Kad bih imala pristup k Bogu kao ti, ne bi me otkinuo od mog djeteta." Potom joj Mara predaje mrtvo tijelo djevojčice Aubaine. Za vrijeme Marina čitanja božićnog oficija, za koji je svjesna "da ga nije dostojna", Violaine snagom vjere, misteriozno uskrisuje dijete.

U daljnjem raspletu radnje, umjesto zahvalnosti, paradoksalno se Marina zavist ne utišava ni tom požrtvovnom Violaininom gestom, već pokušava trajno zataškati njezin čudesni utjecaj, te ju strmoglavljuje u obližnji duboki pješčanik. Vraćajući se sa zavjetnog hodočašća iz Jeruzalema, otac začuje nijemi šapat svoje starije kćeri koja moli oca da ju ponese u rodnu kuću, želeći moliti za oprost, cjelovitim prikazom istine. Dovodeći je u rodnu kuću, ona umire radosna, poput svetice govoreći: "Kako li je divno živjeti! I kako li je svesilna slava Božja! Ali kako li je također dobro umrijeti." Ona umire uz "Angelus" u čijem milosrdnom tonu, svi se bližnji preporučaju, a osim toga, uspostavljena je i Res publica Christiana! Izabran je novi papa, a francuski kralj okrunjen je u Reimsu. Pierre de Craon nema više putenih napasti, a Jacques Hury može svjesno nastaviti s Marom teški ratarski život. Djelo završava zvonjavom koja poziva vjernike na sv. pričest.

TEOLOŠKA KARAKTERIZACIJA LIKOVA

Teološka karakterizacija likova u djelu *Navještenje* ocrtana je svojevrsnim moralno-etičkim antagonizmom dviju sestara, koji na svojstven način predstavljaju uobičajenu pojavnost kršćanskih romana, kroz dihotomiju dobra i zla.

"Dok je Violaine utjelovljenje ljepote i dobrote, svjesnog pri-manja žrtve za druge i velikodušnog opraštanja njihove nezahvalnosti i zlobe, Mara je divlja i neobuzdana, sebična i nezahvalna, ovozemaljska i zlobna sve do klevete, pa i zločina prema dobročiniteljici, rođenoj sestri."¹⁴

Tu karakterizaciju potvrđuju i sami roditelji kad se, u opisu svojih kćeri, koriste posve oprečnim epitetima. Otac prikazuje Violainu sljedećim opisom: "Ljubi je jer ona je čista kao zlato. Svakog dana svog života, kao kruh koga se ne možeš nasititi. Ona je jednostavna i poslušna, osjetljiva i tajanstvena. Ne nanosi joj bol i postupaj dobro s njome!"

¹⁴ I. V. Horvat, Paul Claudel, *Navještenje*, *Bogoslovska smotra* 41 (1972.) 4, str. 478.

Majka Elisabeth za svoju mlađu kći Maru koristi između ostaloga i sljedeći opis: “Ona je tvrda kao čelik i gorka kao pelin.” Obraćajući joj se izravno, optužuje ju riječima: “Ti si oduvijek bila zla! Kad si bila mala, nisi vrištala kad su te batinali... Reci, lažljivko, divljakušo..., zavidnice.”

Violaina je odlučila s Kristom trpjeti i stoga: “Violaina je heroj evanđeoske poslušnosti. Ona je kršćanska žrtva uzvišena pred Križem u imitaciji Isusa Krista.”¹⁵ Bog ju je obdario gubom, da bude odstranjena iz društva, iz zajednice i prebivališta kako bi mu se mogla potpuno posvetiti. U tom smislu dijeli Isusovu sudbinu, osuđenog na pustinju, kako bi mogla produbljivati svoj mistični zanos i ostvarivati svoj poziv na svetost. Geslo Violainine svetosti kao da su Marijine riječi: “*Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po Riječi tvojoj*”, i od početka pa do kraja ona ostaje posve vjerna ovoj misiji. To nam je na izričit način potvrđeno uvodnim i završnim dijelom ove vjerske drame, koja za alfu i omegu, u svom uvodnom i završnom dijelu odjekuje *Angelusom*. Tom visokom liturgijskom intonacijom, ta se drama u piščevim rukama, uzdiže daleko iznad prosječna književnog djela.

Otac *Anne Vercors* prikazan je kao poslušni apostol koji na milosni vjernički poziv odlazi na hodočašće u Jeruzalem, ostavljajući sve.

KRŠĆANSKI SIMBOLIZAM KNJIŽEVNOG DJELA

Radnja obiluje kršćanskim simbolizmom i možemo ustvrditi da je velikim dijelom pisana ne samo književnim rječnikom, već obogaćenim “liturgijskim govorom”: molitvama, himnima, psalama i evanđeoski nadahnutim riječima. Tome u prilog svjedoče brojne stranice i udio njihovih versa u svakom činu, sceni i u didaskalijama likova:

- Prolog započinje scenom u kojoj Violaine stoji u pozadini raspela, a odmah potom započinje zvonjava jutarnjih zvona *Angelusa*, s tornja Monsanviergea što potiče sudionike radnje da se posve spontano krste i mole: “Regina Coeli, laetare, Alleluja...”
- Uzvišenost drugog čina naglašava se početnim marijanskim hvalospjevom: “*Salve regina, mater misericordiae. Vita, dulcendo et spes nostra salve. Ad te clamamus exules filii Hevae.*”

¹⁵ Usp. Ivan Merz, *Isto*, 275., III.

Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrymalum valle. Eia ergo advocate nosta illos tuos misericordes oculos ad nos converte. Et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende. O clemes, o pia, O dulcis virgo Maria.”

- Claudelovi se likovi pozdravljaju s: “*Pax tibi!*”
- U djelu se iščitava svojevrsni književni hvalospjev Bogu i njime se nazire kršćanski deocentrizam potkrijepljen citatima: “Kako se sve što je stvoreno, utapa s Gospodinom u duboku tajnu. Sve što je skriveno postaje po Njemu vidljivo.... Slavi Boga, blagoslovljena zemljo u suzama i tami!... Čovjek koji je Boga stavio ispred drugih stvari u srcu kad umire, vidi svog anđela koji ga je čuvao.”
- Anne Vercorsa citira himnu *Caelestis urbs Jerusalem*: “Ja nisam sam. Velik se narod sa mnom veseli i putuje sa mnom. Narod svih mojih mrtvih sa mnom je. Te duše, jedna nad drugom, od kojih je preostao još samo kamen. Svi ti kršteni kameni koji traže svoj potporanj.”
- Glavni lik, Violiane, u svome životnom poslanju prepoznaje svoju evangelizacijsku misiju i radosno življenje kroz vršenje Božjih zapovijedi: “Služim da trpim i molim se!”... “Oprostite mi što sam presretna! Jer, Onaj koga ljubim, ljubi i mene, i ja vjerujem i znam da me ljubi, i sve je jednako među nama! Jer me je Bog stvorio da budem sretna, i da ne susrećem zla ni ikakve muke”... “Zašto hoćeš uzeti za ženu onu koja pripada Bogu samome? Božja ruka je na meni i ti mi ne možeš braniti, Jacques! Mi ne ćemo biti muž i žena na ovoj svijetu”... “Pusti me! Za nas dvoje ne postoji obveza, već samo vjera i milosrđe. Zašto me hoćeš ženiti? Zašto hoćeš uzeti za ženu onu koja pripada Bogu samome? Božja ruka je na meni i ti mi ne možeš braniti, Jacques!”
- Prvi čin na veoma uzvišen način progovara o nerazrješivom shvaćanju zavjeta i sakramentalne milosti braka koja ju čini trajnom: “Pristupili smo jedno drugome i uzeli se u poštenju, ali ne više u radosti, nego u nježnosti, sućuti i pobožnosti našeg uzajamnog zavjeta.”
- *Hodie nobis de coelo pax vera descendit, hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli ... Hodie illuxit nobis Dies redemptionis novae, reparationis antiquae, felicitatis aeternae... O magnum mysterium et admirabile sacramentum ut animalia viderint Dominum jacentem in praesepe... Evo naviještam vam veliku radost. To golemo veselje, koje nam*

sugestivno pruža liturgija i kojem je uzrokom rođenje jednog Djeteta, koje je u isti čas i Spasitelj i apsolutni gospodar svemira, daje Violaini prigodu da za Njega moli nešto vrlo jednostavno: da uskrisi mrtvo čedo Marino.

- Dalmatika je đakonska koju imaju privilegij nositi žene iz Cambernona dva puta: prvi put prigodom njihovih zaruka, drugi put kada umru.
- Marin vapeći agnosticizam prikazan je u završnom činu kroz dijaloški oblik tražećeg razuvjeravanja: “Smrdljiva gubavko, došao je čas da hvališ Boga svog... Ti vapiš Bogu, kad za te već ničeg nije... Zar ti si primjer Njegove Dobrote – ti koja ulijevaš stravu?... Što znaš o njemu? On je nevidljiv i očito za te ne mari... za pokornost tvoju, on te gadno okuži! Kroz igru okrutnih riječi, kao da je alegorijski nastojala, upućujući ih Violaini, okarakterizirati svoj “nepostojeći” odnos s Bogom i ocrtati autoportret svoga lika. Njezina se dobroti nepokorena ljubomorna mržnja očituje i na samom kraju: “Violaine! Samo nju on ljubi! Samo nju su svi ljubili. A eto, otac ju je napustio, mati ju je ljubazno savjetovala, a zaručnik, kako li je on u nju vjerovao. To je bila sva njihova ljubav!” Razmotrivši prevrtljivost i izdanost, ovime pisac još više naglašava pouzdanost i neprevrtljivost ljubavi, koju je Violaine prepoznala u ljubavi Svevišnjeg.

Ovo književno djelo u autorskoj zamisli, zasigurno, nije namijenjeno samo trenutnim izvedbama na daskama kazališnih pozornica, već su njegove književne riječi i liturgijski stihovi kojima je drama na uzvišen način dočarana, namijenjeni da se izvode na daleko dostojnijem mjestu: u čitateljevu srcu, te da odjekuju daleko duže od same prezentacije kazališne drame. Ona treba da kod čitatelja na mističan način: ponovno probudi vjeru u Božju svemoćnost, misterioznu uvjerljivost čudesa i potakne ih na radost kršćanskog predanja.

Suzana Vuletić